

**ИЗВЕСТИЯ НА
НАРОДНИЯ МУЗЕЙ
ВАРНА**

XL (LV) 2004

**BULLETIN
DE MUSÉE NATIONAL DE
VARNA**

Варна, 2006

ЗЛАТНИ НАКИТИ ОТ ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН ГРОБ ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА V ВЕК ПР. ХР., ОТКРИТ КРАЙ СЕЛО ДОЛИЩЕ, ВАРНЕНСКО*

Мариана Дончева

През септември 1962 г. в археологическия музей във Варна са постъпили няколко златни накита, намерени случайно при прокарването на шосе на около 2 км от с. Долище, Варненско. Обстоятелствата около намирането им са известни от бележка на завеждащия на музея по онова време Милко Мирчев, в която се посочва, че предметите произхождат от тракийски могилен гроб¹. Находката се състои от части от огърлица, гривна, фибула, фрагменти от нагръдници и двуделна тръбичка, всички изработени от злато с изключение на единия нагръдник, който при анализа се оказва сребърен, покрит с плътна позлата. Предметите привличат вниманието на изследвачите на тракийската култура от години. Те са сред малкото известни от Североизточна Тракия находки, които могат да се свържат и с т. нар. богати тракийски гробове.

Във Варненския археологически музей от тази находка са постъпили следните накити:

1. Части от огърлица – шестнадесет броя. Тегло 9,90 г; 22 карата. Инв. № II 3975. Непубликувани. Таб. I: 1.

А. Мъниста: цилиндрични – седем броя. Изработени от тънка оребрена ламарина, завита на тръбичка, като при някои краищата се застъпват. Деформирани. Дължина 2,6 см, ширина 0,47 см.

Биконични – два броя. Изработени от две половини. Канелирани, като всяко второ „ребро“ е разчленено с коси неравномерни насечки. Край отворите има гладки релефни пръстенчета. Едното мънисто е запазено на две части. Дължина 0,95 см, диаметър 0,85 см.

Гладки, лещовидни – пет броя. Изработени от две половини. Само едно е в добро състояние, останалите са разполовени и деформирани. Диаметър 0,7 см.

Б. Висулки с форма на стилизирана цветна пъпка, кухи, от две половинки. Надлъжно канелирани, като всяко второ „ребро“ е украсено с изчукан на матрица орнамент „елхова клонка“. В долния край – по едно релефно пръстенче с псевдофилигран. Едната е запазена наполовина и деформирана. На

* Илюстрациите към този текст виж в цветното приложение, таб. I–III.

втората има халкичка за окачване. Размерите на запазената висулка са: дължина 3,85 см, дебелина 1,08 см, ширина 2,0 см.

2. Фибула. Лъкът е изработен от две конвексни пластинки. Плочката на иглодържателя е трапецовидна, с дъговидно вдаден горен ръб, който завършва с профилирано конусче. Плочката и спиралата с иглата са изработени отделно и са прикрепени към двата края на лъка. На местата на прикрепване има по две псевдофилигранни пръстенчета. Покрай ръбовете на плочката и по дължината на лъка (на местата на слепване) са припоени тесни ленти от оребрена ламарина. Лъкът на фибулата е леко намачкан, има две дупчици на едната страна. Дължина 4,6 см, височина 3,3 см. Тегло 11,69 г; 22 карата. Инв. № II 3974. Таб. I: 3 а, б.

Литература: *М. Георгиева*. Фибули от старожелязната епоха във Варненския археологически музей. – ИИМВ, 29 (44), 1993, с. 18, табл. IV: 24; *М. Тонкова*. Аристократични накитни украси от V в. пр. Хр. в Тракия. – В: Питоу. Изследвания в чест на проф. Иван Маразов. София, 2002, с. 502, фиг. III: 6.

3. Нагръдник, фрагментиран, сега почти изцяло възстановен. Запазени са 28 къса с различни форми и размери. Елипсовиден. По периферийния ръб са изчукани дребни точки. Цялото вътрешно поле е запълнено с шампована украса, състояща се от следните орнаменти, разположена във вертикални редове: розети – по три в двата края и пет в средата; стилизирани свастики (изпъкнали кръгчета, разделени на четири равни части, всяка от които е разчленена от по четири „ребра“, ориентирани последователно в посока, обратна на часовниковата стрелка) – по пет към краищата и по седем в широката част; редици по-големи и по-малки „перли“, които симетрично се редуват между розетите и свастиките. Липсват части. Възстановена дължина 13,1 см, възстановена ширина 5,1 см; 16,5 карата. Инв. № II 3976/1. Таб. II: 4.

4. Нагръдник от сребро, покрит с плътна позлата, фрагментиран, сега частично възстановен. Запазени 27 къса с различни форми и размери. Ромбовиден. Покрай ръбовете е разположена украса от два размера изчукани „перли“ – малки по страните и по една голяма във всеки ъгъл. Този орнамент се повтаря и във вътрешността на пластината, като по този начин се образуват два вписани ромба. Липсват части от периферията и вътрешността на пластината. Приблизителна възстановена дължина 9 см, възстановена ширина около 5 см. Инв. № II 3976/2. Таб. II: 5.

5. Триъгълна пластинка (единият връх е отчупен). Изчукана украса от хоризонтални редове малки точки и четирилистници между по-големи кръгчета. Височина 2,6 см, ширина 1,6 см; 22 карата. Инв. № II 3976/3. Таб. I: 2.

6. Гривна. Изработена от дебела тел с кръгло сечение. Краищата са отворени, удебелени и оформени като силно стилизирани животински глави (антилопи?). Детайлите – очи, уши, муцуна, рога(?), са предадени пластично и чрез връзани линии. Запазена на две части. Диаметър 9,0/7,8 см, дебелина 0,55 см, дебелина в краищата 0,9 см. Тегло 99,78 г; 16 карата, примес на сребро. Инв. № II 3977. Таб. III: 6.

7. Двуделна тръбичка с елипсоидно сечение. Двата отвора са украсени с пояси обла тел, между които има един от усукана тел. На едната страна, по дължина по средата преминава двойна релефна линия, разчленена от насечки. Дължина 5,9 см, ширина 1,1 и 1,2 см при отворите, дебелина 0,8 и 0,9 см. Тегло 18,76 г; 16 карата. Инв. № II 3978. Таб. III: 9 а, б, в.

Най-близките паралели на мънистата от оребрена ламарина, описани по-горе, са от могила 1 от Атеница, Сърбия, датирана в края на VI в. пр. Хр.² Подобни мъниста са използвани и в огърлица от саркофаг II в Аматунта, Кипър, датирана в 425–400 г. пр.Хр.³, както и в огърлица от Курион, Гърция, датирана в 450–400 г. пр. Хр.⁴

Канелирани мъниста с биконична форма, изработени от две половинки, се срещат като съставна част на много от запазените огърлици от различни места на класическия свят. Познати са още от VIII–VII в. пр. Хр., но се използват и през цялата класическа епоха⁵. В тракийските предели от това време са мънистата, намерени в Мушова могила край Дуванлии, Пловдивско, датирана в края на VI и началото на V в. пр. Хр.⁶ Такива са нанизани на огърлица от Руво, Южна Италия, датирана около средата на VI в. пр. Хр. и окачествена като провинциално изделие⁷. В конкретния случай се наблюдава доста непрецизна изработка на орнамента, което може да се разгледа и като показател за работа на местен майстор.

Гладки лещовидни (както и гладки биконични) мъниста също се срещат в накити от средата на VI в. пр. Хр., например откритата в Еретрия, Гърция, огърлица⁸. Същия вид мъниста има на огърлици от Акарнания (?) от 450–400 г. пр. Хр.⁹ и от некропола на Пантикапей, Украйна, датирана около 400 г. пр. Хр.¹⁰ От Тракия тези са засега единствените, използвани в накит от класическата епоха.

Интересни са двете запазени висулки от наниза. Те без съмнение могат да се отнесат към разпространен през класическата епоха тип висулки с форма на стилизирана цветна пъпка или зърновидни¹¹. От тракийските земи подобен тип висулка има на огърлицата, намерена в гроб от Кукова могила край Дуванлии, датиран в първата четвърт на V в. пр. Хр.¹² Подобни на публикуваните тук се откриват на огърлици от V в. пр. Хр. от гроб 3 от Нимфей, Украйна¹³, от Тарент, Италия¹⁴, както и на огърлица от Курион,

датирана в 450–400 г. пр. Хр.¹⁵ При последните е обърнато специално внимание на начина на изработка – от две половинки, изчукани на матрица¹⁶. Същата техника е приложена и при висулките от Долище. Въпреки че те не притежават разточителната украса на повечето цитирани аналогии (особено в горната си част), изработката е с добро качество. Орнаментът, нанесен на всяко второ ребро, е с отчетливи и равномерни контури. Грижливо е отпечатано и пръстенчето в долната част на „пъпката“. Типологично паралелите на висулките от Долище са многобройни в класическия свят, но сред всички разгледани не открих използван орнамент „елхова клонка“. В конкретния случай той се съчетава добре с оребрените дълги мъниста, които пък обикновено не са срещани в комплект с дълги висулки, поне според известните ми примери.

Макар и видимо непълен, този накит от Долище се съотнася към двата основни типа огърлици от класическата епоха, познати днес. Единият съчетава еднакви мъниста, които могат да се редуват с висулки във форма на плодове, семена, цветни пъпки и други, а в средата понякога е била окачвана висулка във вид на животинска глава. Другият тип се характеризира с по-голямо разнообразие от елементи – розети, палмети, оребрени мъниста, редуващи се с висулки¹⁷.

Според характерната форма на плочката на иглодържателя фибулата от находката при Долище се вписва в тип АШ4 по класификацията на Д. Гергова, датиран в VII–VI в. пр. Хр.¹⁸ Изработени от благородни метали фибули от този тип се разпространяват на Балканите в края на VI и през V в. пр. Хр.¹⁹ Разглежданата тук се различава по начина на изработка и по украсата си – изработена от три части и с кух, силно издут лък. Подобна форма и изработка на лъка има една златна фибула от Куинто Фиорентино, Италия, датирана в началото на VI в. пр. Хр.²⁰

Фактът, че в находката от Долище нагръдниците са два, се установи при работата по реконструирането им. Първоначално фрагментите са записани в инвентарната книга като части от една пластина. След сглобяването на запазените късове се определиха двата нагръдника с различна форма и орнаментална схема. Те не се отличават типологично от известните досега нагръдни пластини от Тракия. Могат да се причислят към ромбовидните и елипсовидни нагръдници, разглеждани от И. Венедиков като отделна група²¹, и към групата нагръдни пластини с геометрична украса според М. Кръстева²².

Елипсовидният нагръдник (№ 3) е с грижливо изработена украса. Орнаментите се повтарят ритмично, запълвайки цялата пластина. Всяко второ „листче“ на розетите е украсено с фини насечки. Подобни розети има в украсата на луновидния нагръдник от Голямата могила при Дуванлии²³. При възстановката се оформи напълно само единият от краищата – заоблен,

украшен с изчукани точки около отвора за прикрепване. Най-близък по форма и размер е нагръдникът от тракийската гробница край Копривец, Русенско²⁴. Върху него се наблюдават и същите орнаменти – розети, кръгчета и изчукани точки покрай ръбовете, но разположението им следва различна орнаментална схема. Разполагането на украсата във вертикални редове е отлика в сравнение с познатите досега примери от класическата епоха, както и орнаментът, който определям като „свастика“ (таб. II: 4 а) и който не се среща на нито един от известните досега нагръдници. Като символ на постоянното възобновление в природата, той може да се свърже с идеята за безсмъртието, олицетворявана от ритуала на полагане на златни нагръдници при погребението²⁵.

Ромбовидният позлатен нагръдник (№ 4) е засега най-ранният сред тази група паметници, изработен от сребро. Сходна на неговата украса – перловиден орнамент, разположен покрай ръбовете и в средата на гладко поле, има върху малкия нагръдник от Голямата могила край Дуванлии²⁶. Във Варненския музей има още два ромбовидни нагръдника, изработени от сребърна ламарина²⁷ и украсени с изчукани и врязани геометрични орнаменти. Качеството на украсата – по-скоро небрежно изработена и без симетрия, далеч отстъпва на описаната тук и потвърждава наблюдението на И. Венедиков, че в по-късно време, вече през IV в. пр. Хр. нагръдниците се превръщат в традиционно украшение, чиято украса не се развива, а върви по-скоро към упадък²⁸.

Триъгълната пластинка – висулка или апликация (?), също беше открита сред златните късове при реконструкцията на нагръдниците. Тя се отличава от останалите и с по-високата чистота на златото, от което е изработена. Няма близки аналогии нито от тракийските земи, нито от съседните на Тракия територии. Украсата ѝ е сходна по стил и техника с тази на нагръдниците. Триъгълни пластинки с геометрична украса (но доста различна от разглежданата тук), определени като висулки, има сред накитите от могила 1 в Атеница²⁹, но при тях личи и начинът на прикрепване – нещо, което липсва при триъгълната пластинка от Долище.

Гривната от находката също няма паралели от тракийските земи, но е от добре познат и в източното, и в гръцкото златарство тип гривни от архаичната и класическата епоха – с отворени краища, украсени с животински глави³⁰. Най-близкият паралел засега е една от гривните от съкровището от Оксус, Иран (таб. III: 8), датирана в V в. пр. Хр.³¹ Чифт много подобни гривни (включително елипсоидната форма) се виждат на релеф от западната стълба на Ападана в Персеполис (таб. III: 7) от кр. на VI–нач. на V в. пр. Хр. – първи измежду даровете, носени от сака (представителя на наричаните още „източни скити“)³². Гривната от Долище е лята и доста масивна. Детайлите – очи, уши, муцуна и триъгълниците в тилната част на животинската глава,

Към съобщението на Мариана Дончева

ЗЛАТНИ НАКИТИ ОТ ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН ГРОБ...

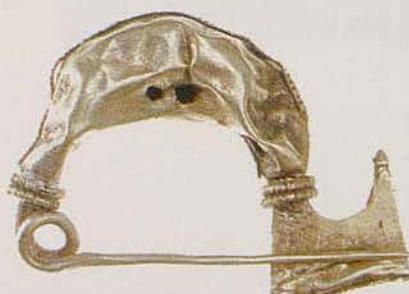
1

2

3а

3б

Таб. I

4

4a

5

Таб. II

6

6a

7

8

9a

9b

9B

са изработени допълнително с резец (таб. III: 6а). Липсват изяществото и детайлът, които се забелязват при много от известните накити от този тип, при които освен това зооморфните накрайници са изработвани най-често отделно. Макар и географски доста отдалечени, двата цитирани паралела според мен насочват към външни за Тракия конкретни образци.

В достъпната ми литература не открих подобие на двуделната златна тръбичка от находката край Долище. М. Мирчев я определя като амулет. Двата отвора (таб. III: 9б) са достатъчно големи за прокарване на тънки ремъци през тях, което подсказва възможност за евентуалното ѝ използване и като украса за конска амуниция. Предметът е лят и масивен подобно на гривната и е със същата чистота и цвят на златото, в което има примес на сребро. Надявам се бъдещи находки или изследвания да помогнат за интерпретацията му.

Споменатите от М. Мирчев фрагменти от чернолакова керамика и алабастрон (виж. бел.1) допълват, макар и косвено, характеристиката на находката от Долище. Рисувана гръцка керамика има и в двете други богати погребения от Североизточна Тракия – от Копривец, Русенско, датирана в края на V или самото начало на IV в. пр. Хр.³³, и от Големани, Велико-търновско – от края на VI или началото на V в. пр. Хр.³⁴, както и в могили-те от класическата епоха край Дуванлии, Пловдивско – Кукова могила³⁵, Мушова могила³⁶ и Арабаджийска могила³⁷.

Липсата на точен археологически контекст, както и фактът, че находката не е събрана на място и изцяло, налагат датирването на накитите да се опре само на цитираните подобни паметници и комплекси. Според мен тя не може да се постави по-късно от втората половина на V в. пр. Хр. Сходствата на някои нейни елементи с находки от Северното Черноморие, Гърция, Южна Италия и Иран не противоречи на географското разположение на селището – в непосредствена близост до брега на Черно море, както и по принцип на наблюдаваните още от предходните векове влияния от същите посоки в металните накити, намирани в Североизточна Тракия³⁸ – територия, често пресичана от различни етнически групи и с търговски, и с военни цели. С това може да се обясни и стиловият и технологически еkleктизъм в аристократичните тракийски накити от този район³⁹.

БЕЛЕЖКИ

¹ Предметите са предадени в Археологическия музей от милицията. Според ръкописна бележка на М. Мирчев, заедно с накитите са били намерени фрагменти от чернолакова керамика и алабастрон, за които няма повече данни.

² **M. Djuknić, V. Jovanović.** Illyrian princely necropolis at Atenica. *Ćačak*, 1966, p. 13, pl. IX: 8.

³ **D. Williams, J. Ogden.** Greek gold. Jewellery of the Classical World. London, 1994, p. 233, fig. 166.

⁴ *Ibidem*, p. 243, fig. 178.

⁵ **V. Deppert-Lippitz.** Griechischer Goldschmuck. Mainz am Rhein, 1985, S. 119, Abb. 67.

⁶ **Б. Филов.** Надгробните могили при Дуванлий в Пловдивско. София, 1934, с. 87, обр. 108.

⁷ **V. Deppert-Lippitz.** *Op. cit.*, p. 121.

⁸ *Ibidem*, p. 118, fig. 66.

⁹ **D. Williams, J. Ogden.** *Op. cit.*, p. 54, fig. 7.

¹⁰ *Ibidem*, p. 156, fig. 95.

¹¹ И двата термина се употребяват за висулките от този тип – виж: **М. Тонкова.** Аристократични накитни украси от V в. пр. Хр. в Тракия. – В: Питоџ. Изследвания в чест на проф. Иван Маразов. София, 2002, с. 495; **D. Williams, J. Ogden.** *Op. cit.*, p. 34.

¹² **М. Тонкова.** Цит. съч., с. 495, фиг. 1: 10.

¹³ **R. A. Higgins.** Greek and Roman Jewellery. London, 1961, p. 127, pl. 27A.

¹⁴ *Ibidem*, pl. 28.

¹⁵ **D. Williams, J. Ogden.** *Op. cit.*, p. 244, fig. 179.

¹⁶ *Ibidem*, p. 244.

¹⁷ *Ibidem*, p. 34.

¹⁸ **D. Gergowa.** Früh- und ältereisenzeitliche Fibeln in Bulgarien. – Prähistorische Bronzefunde (= PBF, XIV, 7). München, 1987, S. 33–34, Taf. 7.

¹⁹ **R. Vasić.** Ein Beitrag zur Chronologie der Späthallstattzeit im Sremgebiet. – In: Gomolawa. Chronologie und Stratigraphie der vorgeschichtlichen und antiken Kulturen der Donauniederung und Südosteuropas. Symposium, Ruma, 1986. Nowi Sad, 1988, S. 170.

²⁰ **P. Guzzo.** Le fibule in Etruria dal VI al I secolo. Firenze, 1972, p. 32, tav. V:5.

²¹ **И. Венедиков, Т. Герасимов.** Тракийското изкуство. София, 1973, с. 103.

²² **М. Кръстева.** Тракийските нагръдни пластинки. – *Thracia Antiqua*, 9, 1980, с. 182 и сл.

²³ **Б. Филов.** Цит. съч., с. 107, обр. 131:2.

²⁴ **Д. Станчев.** Златни накити от тракийската гробница край с. Копривец, Русенско. – Проблеми на изкуството, 3/4, 1997, с. 37.

²⁵ **М. Кръстева.** Тракийските нагръдни пластинки..., с. 188; Тракийските нагръдници (V–IV в. пр. н. е.) от Североизточна България. – В: Североизточна България. Древност и съвремие. София, 1985, с. 157.

²⁶ **Б. Филов.** Цит. съч., с. 107, обр. 131:1.

²⁷ Те са случайни находки от Североизточна България (инв. № II 10752) и с. Осеново, Варненско (инв. № II 11494) и не са публикувани.

²⁸ **И. Венедиков, Т. Герасимов.** Цит. съч., с. 104.

²⁹ **М. Djuknić, В. Jovanović.** Op. cit., pl. IX: 1; pl. XI: 2.

³⁰ **R. A. Higgins.** Op. cit., p. 129.

³¹ **E. Minns.** Scythians and Greeks. New York, 1971, p. 254–256, fig. 177: 140. За тази гривна авторът пише, че няма определен стил, но я оприличава на изобразени върху релефи от Персеполис гривни.

³² **V. Schiltz.** Les Scythes et les nomades des steppes. Paris, 1994, p. 367, fig. 275.

³³ **Д. Станчев.** Цит. съч., с. 38.

³⁴ **М. Тонкова.** Цит. съч., с. 501.

³⁵ **Б. Филов.** Цит. съч., с. 56, обр. 70, с. 57, обр. 71–73.

³⁶ Пак там, с. 92, обр. 114, 115, с. 95, обр. 120.

³⁷ Пак там, с. 136, обр. 160, 161, с. 137, обр. 162.

³⁸ **М. Георгиева.** Цит. съч., с. 21 и цит. литература.

³⁹ **М. Тонкова.** Цит. съч., с. 504.

GOLDEN JEWELLERY FROM A THRACIAN TUMULUS MOUND FROM THE SECOND HALF OF 5TH C., FOUND BY THE VILLAGE OF DOLLISHTE, VARNA REGION

Marianna Doncheva

Résumé

The adornments were uncovered in 1962 underneath a Thracian tumulus mound during the excavation works executed for the purpose of building an asphalt-paved road passing by the village of Dollishte, situated at 20 km north of the town of Varna. All pieces of jewellery are worked out of gold with the exception of a pectoral breastplate (№ 4). Altogether the find is composed of a necklace (Table I: 1), a fibula (Table I: 3 a, b), a golden (Table: II: 4, 4a) and a silver pectoral (Table II: 5) and a triangular plate-shaped appliqué (?) (Table I: 2), a solid-gold bracelet (Table III: 6, 6 a) with stylized animal head-shaped ends and a double-barrelled pipe (Table III: 9 a, b, c). It's recorded that along with the jewels were found fragments of Greek blackfirnis ceramics as well as an intact one-piece alabastron. Due to the lack of precise archaeological context and the circumstance that not all pieces of the find were collected from the terrain in question, the adornments are generally dated to the 2nd half of 5th c. B. C., on the basis of analogous finds from the regions of Thrace, the Balkan Peninsula, the North Black Sea coastal area, Southern Italy and Iran (Table III: 7, 8).

Translated by M. Pletniova